

משמעות השם ירושלים

וא' שב'ראה', מה שעולה גם מבחינת הגימטרייה של האותיות:
ו=א+ה¹.

2. המלה יראה נדרשת במשמעות מקום יראה ועבודה לה'.

ג.

"את מוצא שנקרא בית המקדש 'שלם', שנאמר:
'ומלכיצדק מלך שלם', והוא שם בן נוח... ואברהם קרא
לבית המקדש 'ראה', שנאמר: 'ויקרא אברהם שם
המקום ההוא ה' יראה'. אמר הקב"ה: אם אקרא אותו
שלם כמו שקרא שם - אני אבטל דברי אברהם אוהבי
שקראו יראה, ואם אני קורא אותו יראה - אני אבטל
דברי שם הצדיק שקראו שלם. מה עשה הקב"ה? שיתף
מה שקראו שניהם: אברהם קראו יראה ושם קראו שלם,
והקב"ה - ירושלים. הוי: 'זיהי בשלם סוכו', ומהו
ירושלים? יראה ושלם". (מדרש תהילים, ע"ו)

מדרש זה מנוסח באופן כמעט זהה למדרש בב"ר, אלא שהוא
עוסק במקדש ולא בעיר ירושלים.

ד.

מדרש איכה רבה (ב', קצח) מביא על הפסוק "מה אדמה לך הבת
ירושלים" (איכה ב', ג):

"הבת ירושלים - הבת שהיא יראה ומושלמת לי. אמר
רבי יצחק: אמר הקב"ה, כשאת יראה את מושלמת לי".

מסביר בעל התורה תמימה שם:

"הבת ירושלים - שהיתה יראה ומושלמת לי, וייתכן שהוא
מלשון ארמי ועניינו מסירה ונתינה, כמו שתרגם 'וה'
הסגרים' (דברים ל"ב, ל) - וה' אשלמנון. ובחגיגה ה'ע"א
'משלים ליה לדומה', כלומר - ומוסר אותו. והוי הכוונה
שיראה ומושלמת לי, שהיתה נמסרת אלי תמיד, שהיית
מוסרת נפשך אלי²".

במדרש זה נדרש השם ירושלים באופן אחר: יראה, ושלמות
'שלם' מלשון 'מושלמת'. כשהיא יראה - היא מושלמת, כלומר:
היראה היא הדרך לשלמות.

עד כה עיונו עסק בתיאור המקראי של משמעות הדרך
לירושלים, ובמהותה הרוחנית של העיר על פי הרמזים
המופיעים בתורה. ברצוננו לעמוד בשיעור זה על משמעות השם
'ירושלים'.

1. מקורות חז"ל

א.

מביאים חז"ל במדרש (בראשית רבה כ"ו, י):

"אברהם קרא אותו יראה, שנאמר: 'ויקרא אברהם שם
המקום ההוא ה' יראה'. שם קרא אותו שלם, שנאמר:
'ומלכי צדק מלך שלם'. אמר הקב"ה: אם קורא אני אותו
יראה, כשם שקרא אותו אברהם - שם אדם צדיק
מתרעם; ואם קורא אני אותו שלם - אברהם אדם צדיק
מתרעם. אלא הריני קורא אותו ירושלים, כמו שקראו
שניהם: שלם - ירושלים".

המדרש מסביר כי שם העיר מורכב בעצם משני שמות,
המבוססים על שני מפגשים שונים של אברהם עם העיר:
פגישתו עם מלכיצדק מלך שלם (בראשית י"ד) ופרשת העקדה
(בראשית כ"ב).

המדרש עולה כי שמה של אותה עיר עוצב כתוצאה משני
אירועים שונים. כלומר, צביונה של העיר מורכב משני תכנים
שונים. מעבר לכך, מלשון המדרש עולה שהקב"ה השתדל,
כביכול, לחבר את שני התכנים הללו ולכללם בתוך אותה העיר.
על מנת שירושלים תתקיים, צריכים שתי המשמעויות הללו
להיות מאוחדות.

ניתן לתת משמעויות שונות לצירוף זה, המצביעות על כיוונים
שונים בהבנת אופי העיר ובצירוף שני מרכיביה. ננסה במהלך
השיעור להציג את ההבנות השונות לשני המרכיבים של העיר,
ולאופי האחדות שביניהם.

ב.

המדרש דלעיל מופיע בחז"ל בכמה נוסחאות:

"ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה. שני צדיקים
קראו לה שני שמות: שם קראה שלם, אברהם קראה
יראה. אמר הקב"ה: לבטל אחד מהן אי אפשר, אלא
הריני מצרף את שניהן וקורא אותה ירושלים - יראה
שלם. ו'ו' במקום אל'ף וה'י. מאי יראה? זה מקום יראה
ועבודה לשם.

(מדרש הגדול בראשית כ"ב, יד):

המדרש הגדול מוסיף לנו שני נתונים חדשים:

1. המילה 'ראה' נדרשת כ'ירו' - האותיות הראשונות של השם
ירושלים. כלומר, האות ו' שב'ירושלים' מחליפה את האותיות ה'

1 כמה ראשונים עומדים על המשמעות הגימטרית של השם. המיוחס לרש"י
במדרש אומר "ירו בגימטרייה יראה", וכן הרא"ש בספר 'הדר זקנים' אומר:
"יראה - א-ה עולה כמנין ו', וזהו ירו-שלם. הרי ירושלם - תיבה שלמה".

2 בליקוטי הלכות למוהר"ן מברסלב כתב "ירושלים היא בחינת יראה שלמה"
(הלכות ערלה ה"ב אות ב'). מעניין כי על הפסוק בשיר השירים (ז', א) "שובי
שובי השולמית", מתרגם התרגום על אתר: "שובי שובי לותי, כנשתא
דישראל תובי לירושלים...", וכן פירש האבן עזרא על אתר (ד"ה השולמית):
"שהיא מן שלם, היא ירושלים, ועניינו יראו שלם". וכן בפירוש הגר"א (ד"ה
שובי שובי השולמית): "קראה 'שולמית' כי ירושלים נקרא שלם, כמ"ש
'ומלכיצדק מלך שלם' ומתרגם אונקלוס 'מלכא דירושלם'. והיא קרא עצמה
מלכה של ירושלים ככל הספר, והם קראה בנות ירושלים...".

ה. היא ללמדנו שירושלים מורכבת משניים שהם אחד, **ודווקא חיבור שני הצדדים יחדיו יוצר את המציאות השלמה של העיר.**

ננסה להציג כמה דרכים לביאור צירוף שתי הבחינות הללו⁵.

3. ירושלים - יראה ושלו

הרב יהודה שביב טוען במאמרו⁶, שמשמעות שמה של ירושלים הוא החיבור בין יראָה לשלום. יש לציין שהפסוקים מדברים על השמות 'ירָאָה' ו'שָׁלֵם'. אמנם, ראינו שהמדרש הגדול דורש את יראָה כירָאָה וילק"ש על תהילים ע"ו דורש את שלם כשלום.

הרב שביב עומד על כך שגם היחס בין קהלת לשיר השירים הוא כיחס בין יראה לשלום. מסביר הרב שביב, שיראה ושלו הם שני ערכים שתפקידם לשמר ולתת משמעות לתכני החיים.

יראה בעצם מהותה מבטאת ריחוק; שלום מעצם מהותו מבטא חיבור וקרבה. במובן הזה צירוף שני אלו יש בו משום איחוד בין שתי מידות הפוכות.

בנוסף, כותב הרב שביב, כי שם רואה את העיר מצד תכליתה, השלום הגנוז בה, ולכן קורא הוא לה - שלם. אברהם גם הוא רואה את תכליתה העתידית של העיר כעיר השלום, אך לעומתו, יודע הוא כי יש עוד דרך ארוכה עד למימוש תכלית זו, ולכן הוא רואה עצמו כמי שצועד בדרך אל ירושלים, וקובע למקום שם המשליך אל העתיד - ה' יראה. במובן זה יש כאן חיבור בין הווה ועתיד, שלמות בפועל וייעוד בכח.

ניתן להוסיף על דבריו של הרב שביב, שיראה היא אחת המידות הנשגבות ביחסים שבין אדם למקום וגילויה במקום המקדש הוא ברור, ואילו שלום היא אחת המידות העליונות ביחסים שבין אדם לחברו וגילויה בירושלים ובמקדש מובן גם כן⁷. מעניין שהמדרש בויקרא רבה (ט, ט) אומר "אמר רבי יודן בר רבי יוסי גדול שלום ששמו של הקב"ה נקרא שלום הדא הוא דכתיב (שופטים ו', כד) "ויקרא לו ה' שלום". על פי הבנה זו, רמז בירושלים שמו של הקב"ה - שלם במובן שלום. עולה מהדברים כי העיר המייצגת בעולם את נוכחות ה' והשגחתו בעולם, מכילה בשמה רמז על שמו ית'.

5 הגמרא בערכין לב: אומרת "תרי ירושלים הו" כלומר היו שתי ירושלים. מדרש תדשא, קובץ בית המדרש הוצאת יעלינעק מהדורה ג, ספרי ואהרמן, ירושלים תשכ"ז (הובא בדעת מקרא ליהושע ט"ו, סג הערה 158), מתאר את ירושלים כך "ירושלים היתה שתי עיירות, אחת עליונה ואחת תחתונה, העליונה נפלה בגורל בנימין התחתונה נפלה בגורל יהודה", כלומר על פי מדרש זה, מבחינה גיאוגרפית ישנם שני חלקים בעיר השייכים לשבטים שונים. לא ניכנס כאן לגופם של דברי המדרש בהם נעסוק בהרחבה בשיעור על ירושלים בתקופת הכיבוש וההתנחלות, אך זוהי בכל אופן הבנה נוספת מהם שני הצדדים של העיר - בחלוקה פיסית ושבטית.

6 הרב יהודה שביב, ירושלים ומשמעותיותה, שמעתין 113 ע' 94 ואילך.

7 לדוגמה בתהילים קכ"ב, ו: "שאלו שלום ירושלים ישליו אוהבין יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך". כך גם נדרש שמו של שלמה בדברי הימים א, כ"ב, ט: "הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והניחותי לו מכל אויביו מסביב כי שלמה יהיה שמו ושלוה ושקט אתן על ישראל בימיו...".

ילקוט שמעוני על תהילים ע"ו מבאר בדומה למדרש בבראשית רבה, רק שבסיומו הוא כותב: "אלא הריני קורא אותו בדרך שקראו אותו שניהם: ירושלים - יראה **שלום**".

כלומר, מדרש זה דורש את המלה 'שלם' מלשון 'שלום'.

* * *

מהנוסחאות כולן עולה כי שני הצדדים הכלולים בעיר מהווים יחדיו שלמות אחת. כך גם ניתן להבין את הסיומת של השם ירושלים - סיומת שאופיינית לשניים. יש כאן שניים שהם בעצם אחד - ירושלים. כך גם מסביר רבינו בחיי, בפרושו לבמדבר (י"ט, ג) על הפסוק בתהילים (קכ"ב, ב) "ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו": "וזהו סוד הלשון בשם 'ירושלים', המורה על שניים, כלשון עיניים ואוזניים וכי"ב".

2. קרי וכתוב

ירושלים מופיעה בתנ"ך 667 פעמים, מתוכם 641 פעמים בלשון הקודש ו-26 פעמים בארמית. מתוך 641 הופעות שמה בלשון הקודש, 5 פעמים בלבד מופיע בתנ"ך השם 'ירושלים' בכתוב מלא עם יו"ד, בכל שאר המקומות הכתיב הוא ירושלם בלא יו"ד.

מביאים בעלי התוספות (תענית טז. ד"ה הר שיצאה ממנו הוראה לישראל): "ונקרא שלם 'ירושלם' על שם שלם. לכך אין אנו נותנים יו"ד בין למ"ד למ"ם, על שם שלם. וההר נקרא מוריה על שם תורה".

כלומר, אי נתינת היו"ד נועדה להשאיר את השם שלם בשלמותו³.

רבנו בחיי בפירושו לבמדבר (י"ט, יג) מוסיף על דרך הרמז: "ואות יו"ד שחסר הוא בית המקדש של מעלה היא ה"א אחרונה שבשם. ולכן תמצא ה' ירושלים מלאים במקרא לרמז כי ה"א חוברה לה בזמן השלמות".

במקורות רבים נוספים מתוארים שני פניה של ירושלים: ירושלים של מעלה וירושלים של מטה. מביא מדרש תנחומא בפרשת פקודי: "את מוצא שירושלים מכוונת למעלה כמו ירושלים של מטה, מרוב אהבתה של מטה עשה אחרת למעלה... וכן אמר דוד: ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו, כלומר כעיר שבנה י'ה..."⁴.

אם אכן צירוף שני השמות מלמד על צירוף ירושלים של מעלה לירושלים של מטה, ניתן להציע כי אברהם בעקדה מייצג את ירושלים של מעלה והמפגש עם מלכיצדק מלך שלם מייצג את ירושלים של מטה.

בכל אופן, ברוב המקומות נכתב שמה של ירושלים בלא יו"ד, כשהכתיב הוא ירושלם והקרי - 'ירושלִים'. אולי משמעות הדבר

3 יש שרצו לטעון כי בחורבנה נקראת ירושלים חסרת יו"ד ובבניינה לעתיד לבא תיקרא ירושלים עם יו"ד. דעה זו מעניינת, אך לא ניתן להביא מן הפסוקים בהם מופיע שם העיר באופן מלא ראה לדעה זו.

4 וכן בגמרא חגיגה יב, תענית ה. ירושלמי ברכות ד', ה, מכילתא בשלח י' ועוד.

מול הרשע והצעקה של סדום. כלומר, ירושלים מבטאת את ההופעה השלמה של **היחסים שבין אדם לחברו**.

הרב ברויאר מסביר, ששני צדדיה של העיר מופיעים גם דרך שני המלכים שבנו אותה – דוד ושלמה. דוד מבטא את הצד של הראיה והיראה, ואצל שלמה מתגלה הופעת השלום.

ההופעות השונות של העיר מתבטאים גם בפסוקים השונים המתארים אותה:

היראה - "ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו" (דברי הימים ב, ג, א).

והשלום - "הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' יברכה ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך וראה בנים לבניך שלום על ישראל" (תהילים קכ"ח).

6. ירושלים - זיכור המושכלות ותיקון המידות

המשך חכמה בביאורו לעקדה (בראשית כ"ב, יד) מפרש את מדרש חז"ל ואת שמה של ירושלים באופן אחר לגמרי:

"והענין, דשם היה בדור המבול, והיה בתיבה וזן ופרנס כל הנבראים שם בתיבה, והעיקר היה לתקן המדות והפעולות שהמה היו מושחתים, ש"השחית כל בשר דרכו" (ו, יב), "ומלאה הארץ חמס" (ו, ג), וכל לימודו היה לתקן המדות והתכונות בכל החי. וזה מורה "שלום", שהוא מורה שכל המין האנושי הוא אדם אחד, וכל אחד הוא אבר מאברי האדם הגדול, וכל אחד נצרך לחברו, מושפע ומשפיע זה מזה, וכולם כאחד נושאים קיום מין האנושי ונצחיותו. אמנם אברהם התפלסף מאד בחכמה, ולמד כל דרכי הטועים, והתווכח עמהם, וחקר בשכלו כי יש ה' אחד משגיח על הכל, ולא מסר השגחתו להכוכבים כאמונת הצאב"ה... וזה אשר יאמר היום בהר ה' יראה", רצונו לומר, שיתגלה אלקותו בראות כל בשר כבוד ה' בנסים פרטיים. **והנה ירושלים בנויה על שני הדברים, היינו לזכר המושכלות שעיקרן במוח, ולתקן ולקשט המדות שעיקרן בלב.** וזהו בכלל מאמרם ז"ל (ברכות ח, א): "לעולם יכנס אדם שני פתחים ואחר כך יתפלל" – זהו המוח והלב. ולכן, ירושלים "כלילת יופי משוש לכל הארץ" (איכה ב, טו), "ושם עלו שבטים (שבטי י-ה) להודות לשם ה'" (תהילים קכב, ד), כי המידות והמושכלות, שניהם נזדככו ונטהרו בירושלים. **ולכן קרא אותה "ירושלים" על שתי הפעולות**."

המשך חכמה הרואה במציאות של ירושלים מציאות שלמה לגמרי, דורש את המדרש באופן בו מתבררת שלמותה של ירושלים מצד שלמות המידות והמושכלות כאחת.

שם בן נח מזוהה על ידי חז"ל עם מלכיצדק מלך שלם. מגמתו של שם בתיבה היתה תיקון השחתת המידות שהיתה סיבת המבול, ומכאן אנו למדים על מידתו - השאיפה לשלמות המידות.

אברהם אבינו בירר וחקר באופן שכלי את אמיתת האמונה וההשגחה תוך כדי פסילת דברי הטועים.

4. ירושלים - ראייה, קיום ושלמות

הרב אליהו ידיד במאמרו⁸, קושר בין החלקים השונים של שם העיר לבין מידותיהם השונות של שם בן נח ואברהם אבינו. אברהם, בעל מידת החסד, קרא למקום 'יראה'. יראה היא מלשון ראיית פני ה', שהיא הבסיס לעצם הקיום בעולם. לכן מירושלים, שהיא העיר בה רואה האדם את פני ה', יורד השפע לעולם כולו.

שם לא התפלל על דורו להחזירם בתשובה, ומכך לומדים אנו על מידתו - מידת הדין. כשקורא שם לעיר 'שלם' מתכוון הוא להביע בכך שלא הכל ייהנו מן השפע אלא רק אנשים השלמים בנפשותם. במובן זה מחברת ירושלים בין חסד לדין.

על נבואת ישעיהו (נ"ד, יב) על ירושלים באחרית הימים "ושמתי כדכד שמשותיך", אומרת הגמרא בבבא בתרא (עה):

"אמר רב שמואל בר נחמני פליגי תרי מלאכי ברקיע גבריאל ומיכאל ואמרו לה תרי אמוראי במערבא, ומאן אינון יהודה וחזקיה בני ר' חייא חד אמר שוהם וחד אמר ישפה. אמר להו הקב"ה כדין וכדין".

מבאר המהר"ל בחידושי אגדות על אתר שעתיד הקב"ה לבנות את חומת ירושלים כדעת שניהם: "מיכאל הממונה על הטוב והחסד והזכות אמר שצורת העיר הקדושה הוא מורה עיר הטוב הדבקה בחסד ובטוב ולפיכך החומה הוא של שוהם כי השוהם גוון שלו לבן והוא גוון מורה חסד וטוב... וגבריאל שהוא דין אמר שצורת המקום הוא ישפה שהוא גוון מורה דין... ומפני שהש"ת כולל הכל דין וחסד... והוא ית' נותן לה מעלה כוללת שתהיה כרכא דכולה בה".

משמעותה של ירושלים כמאחדת בין חסד ודין הוא נושא רחב. כאן ראינו ביטוי אחד שלו, כהמשך לאופיים של שתי הדמויות שנתנו לירושלים את שמה – אברהם איש החסד ומלכיצדק המייצג את מידת הדין.

אברהם הוריד את השכינה למטה לארץ, ואילו מלכיצדק – "כהן לאל עליון", מעל כל תפיסה. הקב"ה מצרף יחדיו את שתי הבחינות המנוגדות של העיר, וירושלים ביופיה מבטאת את איחוד הניגודים החיצוני והפנימי.

5. ירושלים - עיר הבחירה ועיר השלום

הרב מרדכי ברויאר⁹ במאמרו על ירושלים דן בשתי הפרשיות בהן מעורב אברהם אבינו: פגישתו עם מלכיצדק ופרשת העקדה.

בפרשת העקדה, באה לידי ביטוי הבחירה הא-לקית בירושלים, כמקום המייצג את האידיאל של עבודת ה'. עבודת ה' בעקדה, עומדת כאנטיתזה לפולחן האלילי הבא לידי קיצוניותו בהקרבת אדם למולך. מבחינה זו ירושלים מבטאת את ההופעה השלמה של **היחסים שבין אדם למקום**.

במפגש עם מלכיצדק מלך שלם ירושלים מופיעה כעיר הצדק ונוה השלום, שם נעשית צדקה ומשפט. בכך עומדת ירושלים

8 הרב אליהו ידיד, ירושלים, שמעתיך, 111-112, תשנ"ז.

9 הרב מרדכי ברויאר בספרו פרקי מועדות, הוצאת חורב, ירושלים תשמ"ו, כרך ב', ע' 327-346.

שיאפשר את הגילוי השלם של השראת שכינתו של הקב"ה במקדשו, ורק מכח זה תתברך המלכות שבעיר¹⁰.

8. יראה קודם לשלם

ההסבר שהצענו לשמה של ירושלים מעלה שאלה נוספת: ע"פ סדר הפרשיות בחינת ה'שלם' קודמת לבחינת ה'יראה', ומדוע בשמה של העיר קודם צד היראה?

שאלה זו מתחזקת עוד יותר על רקע ההנחה כי הסדר הכרונולוגי מבטא גם סדר מהותי. למרות שהבחירה האנושית בעיר קדמה לבחירה האלקית, בשמה של העיר הסדר הוא הפוך...

ניתן להסביר כי שמה של העיר מתייחס לתכליתה השלמה. מבחינת תכליתה של העיר, הצד של אברהם העברי קודם לצד של מלכיצדק המייצג את אומות העולם¹¹.

אפשרות נוספת היא שסדר השמות מבטא שהעיר עצמה – מקום של חולין – מקבל את צביונו מכח המקדש המצוי בה. עיר השלמה – הכוללת בתוכה מקדש ועיר מלכות – מושפעת באופן יסודי מן המקדש הבנוי בלבה¹².

אם כן, הצגנו הבנות שונות למשמעות שמה של ירושלים, על פי המדרש המסביר ששם העיר מורכב ממשמעות שתי הפגישות בהן שותף אברהם אבינו. הבאנו מספר דעות ביחס להבנת שתי הבחינות הללו.

9. מקורות חיצוניים ומחקריים

מעבר לדרשות של חז"ל המבארות את מהותה של העיר וצביונה הפנימי לאורך הדורות, במחקר ניסו לעמוד על מקור השם ושורשיו.

א. הופעת השם במקורות חיצוניים

במקורות חיצוניים מזכרת ירושלים לראשונה בכתבי המארות המצריים הכתובים על גבי חרסים מאמצע המאה ה"ט לפנה"ס (ימי השושלת ה"ב), ובהם רשימות ערים, ארצות ושבתים בארץ ישראל וסוריה. שמה מופיע גם בקבוצה המאוחרת יותר של כתבי המארות (סוף המאה 19 לפנה"ס – תחילת מאה ה-18) שכתובים על גבי צלמיות וכוללים רשימות ארוכות של ערי שלטון, ארצות מחוזות ושבתים בארץ ישראל ובארצות השכנות לה. שמה של העיר או של ארץ ירושלים הוא רוש'למום - Rushalimum.

10 בהמשך השיעורים, ננסה להראות את ההקבלה המעניינת בשני הצדדים של ירושלים בין ימי אברהם לימי דוד.

11 יש שרצו לראות בכך את ייחודה של ירושלים – מקום המחבר את האמונה הייחודית של עם ישראל עם האמונה הכללית של אומות העולם – רמז לחזון הנביאים בו כל אומות העולם יכירו בעתיד במלכותו של הקב"ה (למשל ישעיהו ב', מיכה ד' ועוד).

12 חז"ל במשנה בכלים א', ו ואילך, קוראים לירושלים "לפנים מן החומה מפני שאוכלים בה קדשים קלים ומעשר שני". הגדרת העיר היא מכח היותה קשורה למקדש. כמו כן, ההקבלה שחז"ל עושים בין מחנה ישראל שבמדבר לירושלים, בין מחנה לווייה להר הבית, ובין מחנה שכינה לעזרה, מגדירה שלשה מעגלי קדושה זה לפנים מזה בהם מעמדה של ירושלים נקבע סביב הר הבית והעזרה. נעמוד על נקודה זו בשיעור על המקום אשר יבחר ה'.

שם עיקר עניינו בלב, ואברהם עיקר עניינו במוח.

התיקון שנעשה בירושלים היה איחוד זיכרון המושכלות שתיקון במוח ותיקון המידות שתיקון בלב. על שם שתי השלמויות הללו נקראת ירושלים בשמה.

7. ירושלים והמקדש

ננסה לעיין במשמעות השמות המרכיבים את השם 'ירושלים', על פי פשטי הפסוקים:

אל הפגישה עם מלכיצדק מלך שלם ומלך סדום אברם מגיע מיזמתו. הפגישה מתרחשת באחד העמקים בקרבת העיר, ותוכנה הוא עניין המלכות והצדק. המלכים מעוניינים להמליך את אברם למלך עליהם, אך אברם מסרב. בפגישה זו בוחר אברם להתקשר למלכיצדק מלך שלם, ולדחות כל קשר ומחויבות למלך סדום.

אל העקדה לעומת זאת, אברהם מגיע מתוך ציווי אלוקי. לא רק היוזמה אינה שלו, אלא שאף את המקום המדויק מורה לו הקב"ה. מעמד העקדה מתרחש בהר המוריה – ולא בעיר עצמה. תוכנה של פרשת העקדה הוא ההתגלות האלוקית לאברהם, בחירת מקום המקדש, וגילוי מלכותו של הקב"ה.

אנו טוענים, שהעיון בשתי הפרשיות מלמד שקיימת הבחנה בין העיר לבין המקדש. העיר מתגלה, דרך המפגש עם מלכה, כעיר הצדק (עומדת בניגוד לסדום), וכמקום בו התאחדו המלכים להמליך עליהם את אברהם. ירושלים מופיעה כאן כמקום המלכות הארצית.

מקום המקדש בהר המוריה מתגלה דרך מסירות נפש גמורה של אברהם. אברהם ירא מפני ה', ומכח יראה זו ישנה התגלות אלקית, מוקרב קרבן, ומתגלה מקום מלכותו של הקב"ה.

ברצונו לקבוע כי 'יראה' הוא בעצם שמו של מקום המקדש, ו'שלם' הוא שמה של העיר ירושלים. מהותה של ירושלים הוא מקום המחבר בין עיר בירה, מקום המלכות הארצית, שהצדק הוא תנאי לקיומה, לבין מקום המקדש, שהוא מקום מלכות ה' והתגלותו, המופיע דרך מסירות הנפש ויראת ה'.

התבוננות זו מסבירה גם את מיקומה של העיר בגבול יהודה ובנימין. יהודה מייצג את המלכות הארצית, ובנימין – את נחלת שכינה. משמעותה של ירושלים נקבעה אף לדורות - העיר מייצגת את מלכות דוד על כל ישראל, ואילו המקדש מייצג את מקום מלכות ה' בעולם, השגחתו והתגלותו.

ירושלים רומזת בשמה, שקיים קשר מהותי בין שני חלקיה של העיר: אם נעדר הצדק מן העיר, אין הקב"ה מעוניין בהשראת שכינתו בתוכה. ביטוי לרעיון זה אנו מוצאים בנבואת ישעיה בפרק א'. הנביא מכריז שם שהקב"ה לא מעוניין בזבחים ובעולות שהם בבחינת 'רמוס חצרי'. בהמשך הפרק מתוארת שחיתות השלטון המונעת את גילוי העיר כמקום הצדק.

המציאות השלמה שתאפשר את מלוא גילוי תכונותיה של ירושלים בנויה משני המרכיבים. מחד, צדק ומשפט אחדות ושלוש, דבר שיאפשר את ביסוסה של המלכות הארצית בעיר הבירה, ומאידך, יראה ויחס מתוקן בין אדם למקום, דבר

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ה
עורך: יהונתן ברט

בית המדרש הווירטואלי שלידי ישיבת הר עציון
אתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
אתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>

משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דואל: office@etzion.org.il

בכתבי היתדות היא נזכרת לראשונה במכתבי אל עמארנה
במחצית הראשונה של המאה ה-14 לפסה"נ. כאן היא נקראת
אורושלם Urusalim והכוונה גם כאן לארץ ולעיר.
במקרא קרויה העיר 'ירושלם', וכך גם בכתבי האשורי בכתובות
סנחריב Urusilimmu¹³. בתרגום השבעים נקראת העיר
Yerussalymu.

ב. משמעות השם במחקר

יש הסוברים שראש השם הינו המילה השומרית "יישוב, עיר" אך
מזר¹⁴ לא מקבל סברה זאת. הוא מציע כי השם הינו שם
שמי-מערבי וראשו של השם נגזר מן השורש ירה (באיוב ל"ח, ו
מופיע "מי ירה אבן פינתה" במשמעות של לשון הצבה ויסוד.
שם דומה לשם זה מופיע בדברי הימים ב, כ', טז: "מדבר ירואל").
לגבי החלק השני של השם סוברים החוקרים כי זהו שמו של
האל השמי מערבי שלם, שנתקבל גם בפאנתיאון הארצי בצורת
שָלֵם ואצל האשורים בצורת שַלְמָן. אל זה היה מקובל עליהם
גם כאלהי מבוא השמש והשאל וגם כאלהי הבריאות¹⁵. לפי
הבנה זו הצרוף של ירו = יסוד, ושלם - שם העיר הכנעני, הוא
מקור השם ירושלם.

סיכום

בשיעור זה ניסינו זה לעמוד על משמעות שמה של ירושלים.
התפיסה הבסיסית המקובלת בחז"ל היא שישנם כאן שני צדדים
לעיר, שיסודם הוא במפגש אברם עם מלכיצדק מלך שלם
ובמעשה העקדה.
מכוח דברי חז"ל, הוצגו הבנות שונות למהות העיר וצביונה,
הבאות לידי ביטוי הן אצל אברהם אבינו והן בתולדות העיר
לאורך הדורות.
יש לציין, שלירושלים שמות רבים אחרים (במדרש מובא שיש
לה שבעים שמות) והתייחסנו כאן רק לשם העיקרי - ירושלים.
כמובן שכל שם משמותיה של העיר הוא בעל משמעות
כשלעצמו.
בשיעורינו זה סיימנו את עיוננו ברמזים למהותה של העיר בספר
בראשית.
להשלמת העיון ברמזים למשמעות העיר בתורה, נעסוק בשיעור
הבא בביטוי "המקום אשר יבחר ה'".

• ..... •

13 שרגא סטרז' כתב בהקשר לכך רעיון מעניין (מגדים כ). בכתובת סנחריב
ירושלים מופיעה בשם אורסלמו Ur sa lim mu בהנחה שהקידומת Ur
פירושה בלשון אכדית "עיר".

בישעיהו ל"א, ט מופיע הפסוק: "נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו
בירושלם". טענתו של סטרז' היא כי ישעיהו בוחר כאן, בדרך מדרש שמות,
את שמה האשורי של ירושלים. בכך מכוון הנביא לומר למלך אשור: אתה
חושב שירושלים היא סתם עיר ככל הערים, אך דע לך - האור הזה, במובן
של עיר, תתגלה לך כאור במובן אש, אשו של ה' שתגן על ירושלים.

14 ירושלים מראשיתה ועד חורבן בית ראשון, ספר ירושלים, תשט"ז ע' 100.

15 קסוטו ירושלים בספרי התורה, ארץ ישראל (תשי"ד) ע' 15-17.